

... Само је пет година имао. Само пет! Последњи пут је кроза сан мајку дозивао. Тако тихо као да је лептире дозивао. А кад падне снијег, он ће бити дубоко у шуми и далеко од свих путева, и од свих гробова, и од свих школа, и од свих људи... А кад дође прољеће, на његовом гробу ће процвјетати неке дивље руже. Обилазиће га тада само пчеле и лептири. И опет ће остати сам са увелим ружама. Никада нико неће положити цвијеће на његов мали гроб. Ето, и њега је убио рат — тај ружни лопов, који нам покраде најљепшу дјецу! Драга дјецо, да ли је, стварно, проклети лопов украо и мог најмилијег дјечака? Плашим се. Дрхтим и тугујем. Хајте да га тражимо!

Ваши писац

ПРИЧАЈТЕ НАМ РАТНИЧЕ

Знам, чим Вам ово писмо стигне у руке, ви ћете се много изненадити. Онако, као да Вам је птица слетјела у велике шаке. Писмо! Необично писмо. Рукопис нечитак. Реченице невјешто склопљене. Мисли замршене као уже. Можда ни интерпункција није добро распоређена. Али, ово је писмо пријатељу. И немојте ми се наругати ако у овом писму сваки знак не заузима своје право мјесто. Немојте, ми смо стари познаници и пријатељи.

Ви још не знате ко Вам ово пише!

Ја сам Срђа. Да ли сте ме заборавили? Сјетите се. Онда је било љето. Ви сте свој одмор користили у Будви. Имали сте велики црвени сунцобран и много књига. Ја сам Вам доносио новине и цигарете док сте се одмарали на оном дивном врућем пијеску. Сјећам се, увијек сте говорили: „Срђа, треба да си прије овамо него тамо”. Тада бисмо се обојица насмијали, а онда бих ја босоног одјурио по врућем пијеску у град. После је смо играли шах и скакали у море са оне стијене која је личила на старог олињалог коња. Нијесте, ваљда, заборавили кад смо мој десети рођендан прославили под Вашим шатором. Било нам је лијепо. Тада сте ми поклонили књигу о дјетинству Владимира Иљича Лењина. Ту је било још мојих другова. Ви сте нам тог дана испричали неколико усмена из рата. Биле су то дивне приче. Никада их нећу заборавити. Никада. Ни Вас, драги пријатељу, никада нећу заборавити. Не. Поготову данас, када помало живим од усмена и када сте ми највише потребни.

Чини ми се да се већ сада присјећате Срђе Марковића, дјечака са будванске плаже, чији су родитељи били рибари. Ја сам Вам као пријатељу испричао како су ми једно вече тата и мама отишли у лов. Ноћ је била страшна и вјетро-

вита. Њих двоје су покрили огромни таласи. Имали су само мене. Остао сам да живим са дједом пензионером.

Од нашег расстанка прошло је свега пет мјесеци. Али то за мене нијесу пет мјесеци, већ пет дугих година.

Испричаћу Вам.

Дође крај љета. Септембар. Небо облачно. Небо се мази и плаче као дијете. Плажа поружње. Остаде пушта. Умјесто црвених, плавих и зелених сунцобрана, умјесто веселих купача и играча на разузданим сребрним таласима, на пијеску су остали разни папири, старе новине, крпе, поцијепане папуче, празне конзерве, поломљене играчке. Те безвриједне ствари вјетар је, попут најбољег чистача градских улица, гурао у море. А мој дједа је стално говорио:

— Срђа, иди прошетај дуж плаже. Можда су људи што заборавили, можда ћеш наћи што, какву ствар коју бисмо могли продати па да купимо хљеба и књиге за тебе.

Повјерових мом миллом дједу и кренух у лов на изгубљене ствари. Али, ништа. Узалуд се уморих. Идући кући, закључујем: људи нијесу луди да заборављају важне ствари крај мора. И тек што то помислих, угледах неки предмет, који је својим врхом једва провиривао из пијеска, и то око стотину метара од обале. Заигра ми срце од радости и одмах аграбих тај чудновати предмет, какав никад нигдје раније нијесам видио. Држим га у рукама. Окрећем, преврћем. Црвено је, ваљкасто и издужено. Шта је? Можда играчка! Лопта није. Кад изађох на бетонску плочу испред љетовалишта, опет ми се учини да се то мало и непознато чудо испред прстију утиба. Ипак је то некаква лопта! Снажно замахнем и ударим је о бетон.

Драги пријатељу, од тог тренутка ја сам рањеник. Била је то страшна бомба, која ми је очи напунила мраком. Лице ми је нагрдила. Одмах су ме неки непознати добри људи пренијели у болницу. Већ пет мјесеци око мене је ноћ. Сањам дан, бродове које прате галебови, сањам своје пријатеље, дједу и Вас. Љекари ми кажу да ћу поново прогледати. Можда. Они боље знају. Али овдје је веома досадно.

Прије неколико дана упознао сам се са једном малом Београђанком. Она овдје лијечи ногу напукла јој је кост приликом пада на лед. Име јој је Марија. Ми је зовемо

Маја. Добра је другарица. Она Вам је ово писмо писала. Ја сам јој диктирао. Пристала је и даље да ми прави овакве услуге. То је за њу ситница. А за мене је то много. Јер, на тај начин опет ћу бити са својим пријатељима: дописиваћемо се.

Ја сам Маји много причао о Вама и Вашим доживљајима из рата. Она се дивила, а затим ми предложи да Вас замолим да нам испричате још неку причу из рата. Ми знамо да сте много заузети и да би глупо било да нам сваке недјеље долазите у болницу крај мора само зато да бисте нам причали своје ратне успомене. Зато Вас молимо да нам у писмима пошаљете неколико прича из рата. Те приче ће ми читати Маја. Она лијепо чита. А и њу интересују те приче. О рату смо само нешто мало учили у школи, а љепша је једна Ваша онаква прича, него цијела она историја пуна датума, које тешко памтимо.

Очекујемо Ваше приче и Ваша писма.

Примите моје пријатељске поздраве.

Срђа, болница крај мора

Срђа, добио сам твоје писмо. Значи, ти си онај добри мали Срђа који ми је доносио новине и којег сам заволио као рођеног сина. Нијесам се насмијао кад сам добио твоје писмо, већ сам дубоко уздахнуо. Бол ме је погодио као нож. Сад ми је жао што смо се упознали. Јер, ја данас не бих плакао за тобом као за својим рођеним дјететом. Не бих плакао за твојим паметним очима и витком руком којом си брао јагоде и вадио шкољке из морских дубина. Том истом малом руком написао си прво слово и прву пјесмицу — ону о утопљеницима, родитељима, коју си ми прочитао и коју ти је објавио твој омиљени дјечји лист. Знаш, желио си да напишеш још много пјесмица, можда и читаву књигу, а можда и роман.

Дјечаче, твоје ме је писмо силно потресло. Не могу да се приберем и да ти кажем неколико ријечи као родитељ.

Прво, није све свршено. Научи да пишеш лијево руком, чим ти се бар мало поправи вид. Све је могуће не говорим напамет, само буди упоран. Буди побједник у борби са болешћу. Кажем ти: све је могуће постићи упорношћу. Ја се још сјећам и никада нећу заборавити јунаштво мог слијеног друга из рата. Ево ти шаљем причу о њему:

*

Послије битке уморна чета је заспала испод густих крошања букове шуме. Чак је и стражара преварио сан, иако се то њему није смјело десити — кад војска спава, један војник мора да пази да му ко не нападне другове, јер кад је рат, шуме су пуне и пријатеља и непријатеља. Но, спасао нас је наш слијепи друг Бошко. Он је био будан. Он је ослушкивао и чуо некакав шапат. У први

мах му се учинило да то неки од другова шапуће кроза сан, али убрзо се увјерио да се то неко пење уз планину и да нам се већ приближио. Бошко напита свог старог друга, — убојити и брзометни пушкомитрољез. Прикачи му дуги реденик и тек што то учини — на неколико метара пред собом јасно и разговјетно чу команду на њемачком језику. Бошко опали као некада. Одјекну планина. Поскакасмо, прихватисмо се оружја и почесмо да гађамо у жбуње. Ни кога пред собом нијесмо видјели, али у том правцу је гађао наш Бошко, па и ми са њим.

— А кад се ватра утиша командир му се обрати:

— Бошко, немој молим те да се ово понови. То је неозбиљна шала. Стварно смо мислили да нас је неко напао.

— Друзе командире, ја се не шалим. Хоћете ли се мало спустити низ бријег... можда ћете се увјерити да истину говорим. Испуните ми жељу.

Командир и још два друга зађоше у жбуње и ускоро позваше:

— Другови борци, ево три мртва Њемца!

Уморна чета је стајала нијема. Сви су се дивили подвигу слијепог Бошка. Сви су га љубили и честитали му велики подвиг. Командир је први то учинио.

— Сви бисмо изгинули да је и он спавао — рече десетар стављајући бомбу у торбу.

— Другови, — рече командир чете — предлажем да о јунаштву друга Бошка обавијестимо штаб.

— Слажемо се — повика чета.

Командир сједе на буков шањ и написа извјештај штабу.

Кроз неколико дана слијепи борац је похваљен на планини Козари, гдје је било неколико хиљада бораца и народа из околних села.

*

Ето дјечаче мој, ја већ почињем да испуњавам твоју жељу. Теби и твојим друговима и другарицама из болнице крај мора причаћу приче из рата, који је ето и теби — након пуне 24 године — нанио бол. Јер ону бомбу оставио је непријатељски војник, а ти си мислио да је играчка...

Срђа, поздрави малу Београђанку и све лекаре који се труде да вам помогну. Сјутра ћу вам послати нову причу. Довиђења!

Надам се, Срђа, да си добио моје прошло писмо. Сада обојица имамо задатке: ти да слушаш љекаре, а ја да ти причам приче из рата. Дакле, тако — све док изађеш из болнице. А сада на посао: ја овамо, а ти тамо.

Срђа, на почетку ове приче замисли једну ноћ. Не обичну, већ ратну ноћ. Ех, ја сам врло смијешан! Како ћеш је замислити кад је рат завршен скоро 15 година прије но што си се родио! Никако. Не сјекирај се, ја ћу ти помоћи.

Није без мјесечине. Звијезде су биле покривене дебелим наслагама црних облака. И оне и мјесец биле су се сакриле од нечег страшног што ће доћи. И људи у нашем селу били су друкчији него обично. Чела избраздана. Обрве скупљене у очима жар и љутина. Не спавају. Пуше. Тихо разговарају као да плазе да не пробуде неког.

То још није ратна ноћ. Ноћ, која споро пролази.

Те вечери у село стиже непознат и необичан човјек. На глави му војничка капа са петокраком звијездом. О рамену пушка. Груди искоићене реденицима. О појасу висе двије бомбе. На леђима велики ранац.

— Људи, погасите ватре и лампе по селу. Нека буде свуда мрак. Нека село буде црно као црна овца. Нека нико не зна гдје је ово ваше село. А сада приђите ближе. Брже. Што се гегате као бабе! Овамо! — подвикну непознати строгим гласом.

Људи, уморни и злослутни, одмах се окупише. Дођоше и жене. Тихо су плакале. Помињале су глад. А онај војник, којег људи назваше партизан, рече да ако међу присутним има дјецe — нека се одмах удаље. Ова прича није за њих. Ово је опасна прича и за одрасле. Стварно, ту, међу одраслима, није било дјецe, али у мраку, око гувна, била

их је једна цијела чета. Лежали су потрбушке и ћутали. Све су чули.

Партизан својим крупним гласом поче да прича:

— Ви треба да знате да је почео рат. Ако не знате, ја вам сада кажем да је почео један страشان рат. Иду на нас непријатељи, који се зову Њемци и Талијани. Је ли вам јасно? Они ће нас мучити и убијати на сваком кораку: на путу, на њиви, за стадом оваца. Али, слушајте ме, људи ми им се не дамо. Они мисле да ћемо ми пред њима савити врат и леђа. Они мисле да ћемо их пустити да нас бију како хоће. Нека опрости господа скитачка, која је кренула да похара цијели свијет. Ми смо ту. Момци, на ноге. Узмите пушке, наоштрите ножеве. Ко нема пушку и нож, нека узме сјекиру, косу, виле. Војска Матије Гупца није имала право оружје, али је умјела да непријатељу зада опасан ударац. А ви, старци! Што сте се ућутали? Не плашите се. Ваши синови су већ на овим брдима. И ми ћемо им се када придружити. Наша војска се зове партизанска. То је војска која брани земљу и народ. Таква војска мора побједити. Брже, другови, вечерас ће доћи до битке. Старци и жене нека одмах крену уз планину. Нека се дубоко сакрију. Чекања нема. Зар већ не чујете како негде тамо у даљини тугње камиони? Зар не видите како се тамо на истоку ужарило небо. То непријатељ пали села и градове. Старци, пазите ову дјецу. Је ли све јасно?

— Јасно је — рекоше старци. — Синови, не будите кукавице. Будите храбри као што смо и ми били. Као што су били и ваши дједови, који су голим рукама јуришали на исукане ножеве.

Свако крену својој кући да се спреми за сеобу.

Залајаше пси. Заблејаше овце. Коњи зарзаше. Упали се понека петролејка. Нико не остаје вечерас у овом селу. Све креће — у рат и у планину.

Кроз неколико тренутака крену село уз планину. То је велика колона људи, дјеце, жена, караван натоварених коња, буљуши оваца, говеди и олињалих магараци, која стењу под товарима.

Партизан и млади момци из села отишли су на другу страну. Они су сада ратници. Они су партизани. Они ће да бране народ и села, и градове, и ријеке, и питоме горе.

Они ће, то нек се зна, и да гину. Да гину за народ, за његову слободу, за дјецу.

Народ и стока населише планину. На њеном врху се бјеласа снијег.

Још није поноћ, али је ноћ у шуми прња ноћ него итдје друго. Животиње се буде и у стравичном трку траже нова легала. Стари вук се буни. Својим урликом диже узбуну. Рекао бих да он зна да долази рат. Још бих рекао да он то даје знак свим вуковима да бјеже од људи.

Срђа, упамти, ово је тек почетак рата и једне ратне ноћи.

Већ сам ти рекао да су сеоски момци са оним партизаном ушли у шуму изнад села. Чим су ушли у шуму одмах су уочили једну малу ватру око које су се гријали партизани. Кад наиђоше момци из села, наста грљење и љубљење. Партизански командир је висок и јак момак. Говорио је оштрим и крупним гласом. Брдо је подрхтавало од његових страшних ријечи.

— Момци, сада вечерајте. За десет минута морате сви вечерати. Вријеме брзо одмиче. Непријатељска војска се брзо примиче селу. Наш је задатак да не дозволимо непријатељу да запали село, јер ви сви добро знате да ће народ последије рата поново тамо да живи. Брзо се спремите за битку, а битка ће бити велика.

Партизани су као синови једне мајке подијелили све што су имали, а имали су нешто сира, сланине и хљеба што су донијели у торбицама... Ето, тако сам ја доживио почетак рата и прву ратну ноћ.

Данашњи дан убрајам у најљепше од када сам стигао у болницу крај мора. Чим сам се пробудио Маја је трком ушла у моју собу:

— Срђа, шта ћеш ми поклонити за једну добру вијест.

— Шта. Не знам. Ја немам ништа. Могу само да те научим да пливаш кад оздравимо.

— Важи — рече она и поче да ми чита нову причу.

Сви су је слушали. Чак и љекари. Само, реците нам што је даље било. Куда су партизани отишли? У битку. То баш најбоље не разумијемо. Ви сте ту ријеч написали малим словом. То значи да битка није град, није село, није ријека. Пријатељу, јавите се одмах и кажите нам гдје су то партизани отишли.

Срдачан поздрав од Срђе и свих!

БИТКА

Срђа, битка није ни село, ни град, ни ријека. Битка је — битка. Али, умјесто објашњења, ти слушај причу — она ће ти казати.

*

Тихо, без шума и шапата, партизански командир поведе своје момке у камењар. Свакоме од њих одреди мјесто и постави задатак. Испред кланца, у близини села, чуле су се аутомобилске сирене, врисак коња, топот војничких покула. Наступала је њемачка војска. Далеко је Њемачка, а ево гдје стигоше. Гдје их је то послао највећи непријатељ свих народа свијета, Хитлер, да пале и жаре

ПРИЈАТЕЉУ, ЈАВИТЕ СЕ ОДМАХ

по туђој земљи. У њиховим грудима кључа мржња и пакост. Још док су били дјеца, њих су учили како треба мрзјети људе.

Командир се попео на стијену и послушкује. Он је већ смислио како ће им покварити посао.

— Другови, немојте пуцати док ја не опалим — шапну командир, који је према небеској чистици лично на планинског орла.

У камењару — стотину момака као сто љутих планинских вукова. Само чекају на команду свог командира.

— Погледајте, другови, ено запаљене моју кућу — рече један младић. Очи му се напунише сузама. Пламен је био огроман и муган.

— Чини ми се да је у кући само мачка остала — рече он. Сада ће да се мучи у огњу. А та наша мачка је водила борбу и са најопаснијим змијама. Неће се извући!

Пламен обасјава непријатељске војнике. Виде се у одсјају ватре. На главама им се сијају гвоздене касиге. Прескачу платове и оградe. У рукама носе буктиње и пале друге куће. Шта то чека друг командир?

— Другови, пуцајте. Убијајте гадове. Нека сваки убије по два, по три, по пет. Јуриш, моји јунаци! — викну он са високе стијене.

Храбри момци су једва дочекали овај свој велики тренутак. Запуцаше пушке. Зајецаше митраљеви. Одјекнуше ручне бомбе. Појурише момци према запаљеном селу. Грми на све стране.

Њемци су изненађени. Они су збуњени. Не знају одакле их гађају партизани. Неки мисле да је то напад из неба. Они не знају ни куда да бјеже. Ово је за њих туђа земља. Куд год крену — могу наићи на партизана, који их чекају иза сваког жбуна.

Ово је ноћ, а чини се да је јутро и да је одједанпут изпријало приено сунше, чији зраци убијају Њемце, који се комешају као да су их живе стрпали у копао вреле воде.

Видимо једног како бјежи у свињац. Хоће тамо да се сакрије. На свињац пале бомба, а свињац на туђег војника. Један се несрећник заглавио у струги. Извали стругу и поче да је вуче преко њиве, али га брзо стиже партизанско зрно и састави са земљом. Ово је смијешно: један делија долија. Натрча на крмачу, паде преко ње. Поче да

се диже, али и њега смири партизанска пушка. Она крмача га ољуши, па наљушивши ваљда нешто у његовоме цепу, поче да га помиче њушком све докле га гурну у једну локву.

Њемци побјегоше и битка се заврши. По путевима, по торовима и ливадама остаде четрнаест мртвих. Командир построји и изброји партизана. Само му је један рањен — у ногу.

— Срећне ти ране за слободу, друже — рече му командир.

— Хвала, друже командире. Није ово ништа. Сјутра ћу поново у битку.

— Другови, обависмо добар посао. Уловисмо добар лов, само што ову дивљач не ваља јести — рече командир и врати чету у камењар.

— Ноћас ће са планине сићи вукови и лисице и почеће да се свађају око ових лешина — рече један партизан подругљиво.

— Ту свађу бих до зоре гледао — рече му други.

— Другови, за такве ствари немамо времена. Још нас чека хиљаду битака од Дунава до Јадрана и од Триглава до Варлара.

Ноћ мирише на барут и изгорјелу чађ старих греда изнад огњишта. Тамо преко села чује се покоји рањенички јак. Доље у селу, умјесто неколико кућа, тиња првени жар око којег се мотају пси и мачке, који нијесу хтјели оставити село.

Командир чете још нема мира. Битка је добијена, али њега још нешто мучи.

— Ја мислим, другови, да још неко има доље у селу. Можда сви стари и бабе, који немају никог свог, нијесу отишли са збјегом у планину. Другови, ко се од вас јавља да сиђе у село и да претражи све потоке, вртаче, преостале појате и куће?

Сви се јавише. Они су сви добри јунаци. А зар међу таквима има икога који не би извршио задатак? Нема. Зато командир одреди три борца који су се налазили поред њега.

— Момци, будите опрезни. Полако, опрезно, све претражите. Ако наиђете на којег Њемца, немојте ме питати како ћете му пресудити. Ви то већ знате. А ако пронађете

неко дијете или жену, који нијесу успјели да пођу са збјегом у планину, нека крену овамо са вама.

Три добра ратна друга се одмах удаљише и изгубише у мраку. Њихови су кораци подсјећали на опадање јесењег лишћа. Доље шуми поток. Не шуми, већ клокоће, као кад старац пије воду из боце.

— Стојте! — викну први.

Из потока се извија неки чудни давленички крик. Партизани се приближише један другом. Подиђе их неки лаки страх. Наставише даље, али опрезно. Онај грозни јаук из потока се још једанпут подиже до неба.

— Страшно! — рече Први. Мени се срце леђи од тог урлика.

— Шта ти се леђи? Не буди кукавица. Носимо оружје. За нас нема препрека — рече Трећи.

— Ја мислим да је то рањени пас — објасни други.
— Тек сада је видио да у селу нема људи, па му се ражало. Ухватила га туга. Јадан он!

Први се прибра и крену према шумици из које је допирао онај глас. Остала двојица пођоше за њим.

Први је стао поред жбуња. Ослушкује. Не чује се ништа. Окреће се према двојници другова и таман хоће да им каже да у том жбуњу нема ничега, а у том тренутку нечија га рука дохвати за ногу. Ратника проби зној, али се сави и у хитном замаху подиже неко створење изнад главе баш као птицу.

— Другови, ово је дијете — узвикну он скоро избезумљено. — Дијете, часна партизанска ријеч. Не шалим се.

Други упали шибицу, а дјечаку блеснуше очи.

— Ех, чије ли је? — упита Први.

— Сад је наше — рече Други.

— Ево, погледајте. Везали га Њемци. Отели га некој несрећној мајци. Хтјели су да га одведу у Њемачку, као што су Турци одводили српску дјену и од њих стварали јаничаре, највеће крвнике свог народа.

— Не вјерујем — рече Први. Да су то мислили, не би му руке везали жицом. Не, они су га узели, отели, или су га нашли ту негдје на путу. Испало дијете некој јадној мајци, која је имала да вуче уз ову планину петоро или шесторо дјете. Можда је нека несрећница мало задрије-

мала и у толико јој пало дијете с коња, које је такође било мало пристало.

Из малих и прозоблих ручица је капала крв на груди првог партизана.

— Како се зовеш, дјечаче?

— Ко ти је везао руке том жицом?

— Хоћеш ли пушку да убијаш Њемце?

Дјечак подиже крваву ручицу и опита своје грло и уста.

— Другови. Не мучите дјечака. Зар не видите да је нијем. Од страха су му се замрзле гласне жице. О томе сам учио у школи. Сигурно је нијем. Можда ће, кад се ослободи и кад нас мало боље упозна, проговорити — рече Други.

— Шта да радимо, момци? — упита Први. Ово дијете не можемо носити у партизана. Како ћемо га стално вући од битке до битке. Морамо га негдје смјестити док се не сврши рат. Сада се морамо повући опрезно до оне густе шуме да одморимо — рече Први и настави пут према шуми носећи дјечака.

Кад стигоше у густу шуму, три ратна друга раширише шатор за спавање. Први скиде дугачки сиви шињел и умота дјечака, а затим га приви уза се. Прије него га обузе сан, пољуби дјечака као свог рођеног сина. Други је такође легао, а Трећи је остао на стражи. Он је слушао хркање уморних другова. Дјечак је непомично лежао у крилу Првог и тихо, врло тихо, кроза сан почео дозивати мајку. Његов је глас био толико тих као да је лептире дозивао...

Дубоко у мрачној шуми завијао је промукли вук. Пријатељу,

Овамо на југу је топло. Болничарке рано отварају прозоре да нам сунце допре до кревета. Ја увијек осјетим кад мој кревет огрије сунце. Почне да ме нешто њежно и млако милује по лицу. Кад сунце уђе у моју собу, имам утисак, да она личи на златну кутију. Јутрос сам био срећан. — Са првим јутрањим зрацима у моју собу је ушла и једна ластва. Дуго је кружила — чуо сам шум њених крила. Долазила је до близу мог лица. Подизао сам јој руке у сусрет, а она је узмицала и опет се враћала. Последње те наше игре она је отишла. Ја сам остао сам и

дуго сам размишљао о њеном путу преко мора. Када дође јесен, она ће се придружити огромном јагу и кренуће за Африку. Иако сам слијеп, ја видим уморне ласте како се спуштају да се мало одморе на великим прекоокеанским бродовима. Размишљам о ластама, а у души ми се рађа жеља и туга. Ја се питам да ли ћу и ја једног дана моћи да крешем на неки непознати пут. Да ли ћу моћи да уживам посматрајући непознате крајеве и људе? Ех, то је велико питање. Ако останем слијеп, ја ћу опет наћи неко занимање. И слијепи читају књиге, играју шах, добри су музичари, одлични пливачи, чак атлетичари. Но, ја ћу Вас послушати. Остаћу упоран у свему, а љекаре ћу слушати беспрекорно.

Драги пријатељу, данас већ знам шта је ратна ноћ. Знам и шта је битка. Само још не знам шта је било с оним дјечаком. Маја ми каже да га је сањала. Каже да је и он имао пушку и да је трчао за неком дјецом. Смијали смо се том њеном сну. Ја га нијесам сањао, али покушавам да створим његову слику. Молим Вас, кожите нам да ли је нашао мајку. Ми се надамо да јесте. Иначе, какав је тај безобразни рат у коме дјеча губе своје маме и тате.

Ваше се приче овамо читају у свим одјељењима болнице крај мора. Све се плашим да ми коју од ових прича не изгубе. Последњу сам тек трећи дан добио. Дакле, очекујемо наставак — о изгубљеном дјечаку.

Ваши Срђа и Маја са друговима

Дуга је прича о изгубљеном дјечаку. То је читави роман. А прича о рату? Она нема краја. Или, постоји стотину, хиљаду, много хиљада написаних и ненаписаних прича о рату. То су приче о гладним и рањеним људима. Приче о томе како су партизани газили ледене ријеке, рушили мостове, борили се и често гладовали при том. Приче о дјечацима, славним куририма, који су проносили писма између непријатељских стража. О дјечацима који су знали да чувају тајне. Има и много прича о изгубљеној дјеци. Једна од таквих је и ова, коју ћу вам сад испричати.

*

Опет је ноћ. Не пуца, али су Нјемци негдје у близини. Вребају. Нигдје гласа. Чини се да и брда дрхте од страха као мокра чобанчад.

Три партизана изађоше на ивицу шуме. Мало су ослушкивали гледајући наоколо, а затим се упутише један за другим низа стрмину према језеру. Језеро је изгледало као велико мутно огледало, које је неко на једном крају мало окрњио. По њему су се запажале неке црне тачке — ваљда некакве птице.

Морам ти рећи: дјечака нема са њима. Гдје је? Помишљам на оно најгоре. Можда је умро — ти већ знаш да су га Нјемци узели жицом, а можда су га и тукли. Можда је збиља умро. Већ ми сузе навиру на очи. Гроб му је ваљда тамо у дубини мрачне шуме. Тамо негдје у близини вучје јаме. Тамо гдје га нико никада неће пронаћи. А само је пет година имао. Само пет! Последњи пут је кроза сав мајку дозивао. Тако тихо као да лептире дозива... А кад падне снијег, он ће бити дубоко у шуми и далеко од свих

путева, и од свих гробова, и од свих школа, и од свих људи... А кад дође прољесће, на његовом гробу ће процветати неке дивље ружке. Обилазиће га тада само пчеле и лептирови. И опет ће остати сам са увелим ружама. Никада нико неће положити цвијеће на његов мали гроб. Ето, и њега је убио рат — тај ружњи допов који нам покраде најљепшу дјецу!

— Друзе, пази на дјечака — рече Први.

— Пазим га као очи у глави.

Опрости ми, Срђа, и ја сам испустио двије сузе. Морао сам. Заводио сам то несрећно дијете. Немој се постидјети ако си и ти заплакао испод ћебета. Могao би за њим заплакати и када те виде сви другови и другарице. Нико ти не би замјерио.

Они су ишли један за другим, а ја дјечака нијесам видио. А како да га и видим, кад су га умотали у војничку кабаницу и ставили у раницу? Само му носић вири отуда као птичји кљун из гњијезда.

Другови, — рече Први — морамо још једанпут проћи кроз село. Вјерујем да има још изгубљене дјеце. Ако наиђу Њемци, ви знате како ће се та једна дјечица провести. Љепше би било да на њих наиђу гладни курјаци, него Њемци.

— Ово дијете је срећно — рече Други.

— Тако је. Ово је дијете, имало среће. У нашим је рукама. У сигурним и пријатељским рукама. А његова је мајка несрећна. Она сада лута тим планинама и дозива свога синчића. Застане мало на проплавку, послушкује и чим нешто шушне у жбуњу, она га зовне, а отуда излети каква птичица — рече Трећи.

— Момци, мање приче — рече Први оштро Видите ли како дјечак послушкује нашу сваку ријеч и како окреће главу према ономе који говори. Има паметне очи. Ако преживи рат, биће то добар ђак.

— Шта мислите, другови, хоће ли он стварно некада почети да говори? — упита Трећи.

— Ми нијесмо доктори — рече Први. Ми смо само доктори за пуцање и уништавање непријатеља. Али се надам да ће он проговорити чим се мало ослободи.

Изађе мјесец. Некако је мрк и прљав, као да га је неко из локве извадио.

Три ратна друга нагло прекидоше разговор.

— Опет они!

— Њемци!

— Шта ћемо сада с дјечаком? упита Трећи, који га је носио на леђима, у раницу.

— Однеси га иза оног великог камена. Немој га водити из раница. Покриј га кабаницом и једном боровом граном... ваљда га неће пронаћи — рече Први.

Чују се војнички кораци: трап, трап, трап. Три ратна друга су спремна да их дочекају. Полако иду напријед. Дјечак је остао иза великог камена. Није га страх. Он је већ навикао на самоћу. Али, није дуго остао сам. Стиже му у госте један велики жути пас. Приђе дјечаку, олиза му руке, онколи га неколико пута, оњуши му ручице, и као да га презре, настави пут кроз шуму. Пас је одмах видио да то није дјечак из његовог села па је пошао да потражи своје и да се придружи осталим псима, који чувају збјегове.

— Мени се чини да је само један — рече Први.

— Мени је жао што их нема десет — рече Трећи.

— Тишина, другови — шапуће Први. — Стварно, ево иде само један, али добео као врмача. Једва се вуче. Предлажем да га жива ухватимо. Значи, да не пуцамо.

— Него? — пита Други.

— Другови, оставите ту. Ја идем да се сакријем иза стијене — рече Први. — Будите без бриге.

Чују се кораци, све ближе и ближе. А кад онај наиђе поред стијене, први га страховитим ударцем погоди у браду. Паде Њемац насред пута као пањ.

— Браво! Браво! Браво! — повикаше два друга.

— Скините му оружје — рече Први. — Погледајте га какав је... прави медвјед. Необријан. Дивљак. За овог Њемца се чуло да увијек сам иде као јуначина и прави чуда по нашим селима. Прича се да је једно дијете набио на опетри колац. А једног дана је на ливади поред пута наишао на прупу дјечака, који су играли фудбал, и присиљавао их је да му кажу гдје се налазе партизани. Лукави дјечаци су му рекли да се партизани налазе у оној шуми, тамо одакле сунце излази. Кроз неколико тренутака овај медвјед је тамо одвео хиљаду војника. Међутим, партизани су се налазили у шумици изнад села. Тамо су им дјечаци донијели хљеба и сланине и испричали им како су преварили лебелог.

— Устани, матори — каже му Други.
Њемац, полусвјесан, ошамућен од оног страховитог ударца, полако се диже и поново пада као грогиран боксер. Устани и одговарај на наша питања — нареди му Први подижући га за руку.

— Ти сигурно разумијеш наш језик?

— Да — рече он.

— Да ли је истина да си натакао једног дјечака на оштри колац?

— Зашто ме то питате кад знате? Истина је. Мрзим и вас и све ваше дјечаке.

— А имаш ли ти дјеце?

— Да. Троје. Живе у Берлину.

— Па како можеш убијати туђу дјецу?

— Лако. Ми смо се договорили да побијемо сву дјецу свијета. Само треба да живе и да се радују животу наша дјеца.

— Мисле ли тако сви твоји другови?

— Сви тако мисле и сви раде као ја.

Доведоше га у камењар изнад села.

— Иди донеси дјечака — рече Први. Он је најмлађи партизан Југославије. Да ли ме разумијеш? — обрати се злочинцу.

Њемац климну главом.

Други извади дјечака из ранца.

— Дјечаче, познајеш ли га? — упита Први.

Дјечак поче да плаче. Сигурно му личи на оног који га је мучио и онако везаног бацио у поток.

— Људи — рече Њемац кроз плач. — Опростите ми. Ја ћу сада са вама да се борим против мојих Њемаца.

— Касно је. Ти би лагао и преварио. Чим бисмо се приближили некој шуми, ти би се сакрио и побјегао код своје браће. Знамо ми те игре — рече Први.

Заробљеник се дубоко замислио. Објесио руке низа себе. Гледа у земљу и плаче. Послије неколико тренутака подиже главу и поче да се исповиједа:

— Ја сам страшно погријешо. Моје грешке су неопростиве. У овом рату сам се понашао као курјак. Полудио сам. Моје је највеће задовољство да убијам и набијам на колац.

Три ратна друга гледају злочинца.

— Ја сам одлучио да се убијем вашим оружјем. Молим вас дајте ми пушку — обрати се Првом.

Три партизана се погледаше без ријечи.

— Донио си праведну одлуку за себе — рече Други. Само, да ти нешто друго не планираш? Ако ти дамо пушку, можда ћеш је окренути на нас. То ти неће успјети.

Други и Трећи будно мотре на Њемца.

— Ево ти пушка — рече Први.

— Имам само једну жељу.

Говори брзо. Скупо нам је вријеме — нагласи Први.

— Овдје ме сахраните и изнад гроба ставите крст с натписом: А. Јохан, Берлин.

Први, гледајући га у замућене очи, климну главом.

Одјекну пуцањ. Злочинац уби себе. Дјечак залелека.

Три ратна друга испунише обећање. На свјежој хумци остаде криви букови крст с натписом: А. Јохан, Берлин.

— Не плачи, сине — рече Трећи. Један је мање. Но, остало их је још много.

Партизани поново ставише дјечака у ранац и наставише пут према језеру. Кад стигоше на обалу, дубоко се замислише.

Тек сам се вратио с посла. Уморан сам. Свеједно, обећање је обећање: морам наставити причу о дјечаку. Ја знам да ви овај наставак очекујете као писмо од пријатеља. Знам и како се осјећате. Био сам дијете и прочитао сам доста књига. Многим су недостајале последње странице и зато сам одлазио на спавање као без вечере. Но, да наставимо. Чини ми се да смо стигли до језера.

*

Језеро мирује. На њему нема таласа. Њих тројица, три вјерна партизана, гледају језеро без много наде. Знате, сада вођа, онај први партизан, најјачи и најхрабрији, треба да одлучи шта ће и куда ће даље с дјечаком. А дјечак се, вјерујте, већ мало ослободио. Схватио је да никог на свијету нема ближег од њих тројице. Највише му се допада онај храбри и снажни. Он му личи на тату, који је такође партизан. Толико се малишан ослободио да је већ Првом почео додиривати таласасту косу и велике бркове.

Послије дугог размишљања, Први рече:

-- Другови, ми се заиста налазимо пред врло тешким задатком. Погледајте — рече он и показа руком на мирну воду. Тамо далеко, на сред језера налази се острво. Ено га. Велико је. Ми другови, нашег дјечака морамо тамо одвести. Тамо Њемци не долазе. Али како ћемо доћи до острва? Чамца немамо. Да газимо — дубоко је. Да пливамо — то је глупо. Па шта сада да се ради? Немојте ћутати. Не волим људе за које други мисле. Знам да је задатак тежак, али ми смо сами себи дали обећање да ћемо овог дјечака спасти по цијену наших живота.

— Ја сам смислио — рече Други. — Ми дјечака не смијемо одвести на острво. Тамо има много змија и неких великих птичурина. Шта ће он тамо сам? И тамо живе непријатељи дјеце и друге нејачи. Ја предлажем да не идемо на острво.

— Добро си се тога сјетио — рече Први сучући десни брк. А ти, момчино моја, не знаш да на острву живи једна бака. Колико се сјећам, име јој је Медуна. Добра је. Као рођена мајка.

Пролазе дуги тренуци.

— Но, јесте ли нешто смислили, јунаци моји?

Момци ћуте. Први се тргну и рече:

— Извадите ножеве и сјекирице и крените за мном у шуму. Ја сам нешто добро смислио. Сви ћемо навалити на једну велику тополу. Кад је оборимо за земљу, лијепо ћемо је отесати и довући до обале. Гурнућемо је у воду и она ће нас однијети до острва бабе Медуне.

Не прође дуго, а они довукоше велику отесану тополу. Спусти се мрак.

— Гдје је мали? — упита Први.

Ту су га оставили, а сад га нема. Борци се нијемо погледаше. Збиља, гдје је мали?

— Брже претражите обалу. Загазите у језеро. Вјероватно се утопио — рече Први спремајући се да загази у воду.

— Како је могао изаћи из ранца, кад сам га био закопчао и каишевима! — чуди се Трећи, који већ бијаше загазио до појаса у прохладну воду.

— Ето га ту поред тебе — рече Други и залетје се да га извуче из воде.

Мрак се згуснуо.

Други и Трећи изнијеше дјечака и положише га на пољанче поред обале. Сви се окупише око малог утопљеника. Гледали су без ријечи мало, блиједо, мудро тијело.

— Ископајте раку да га сахранимо — рече Први. — На једном парчету дрвета написаћемо: Испознати дјечак.

Вријеме је било скупо. Сва тројица навалише и ископаше рупу, а затим уплаканих очију спустише дјечака у њу. Кад Први видје како земља пада на оне мале уснице,

јакo заридо. Сви су примијетили кад је нестао мјесец из дјечаковог ока.

— Другови, у оном жбуњу преко ливаде нешто се шуња — рече Трећи усплахирено.

— Будите опрезни. То су сигурно Нјемци. Пронашли су нам траг — рече Први.

Партизани чучнуше, а потом се полагано приљубише уз земљу. Припремили су пушке за палбу. Наједанпут се нешто одвоји од једног великог жбуна. Мало је. Није човек. Није ни животиња. Шта је?

— Чекајте. Немојте пуцати — рече Први и даде знак друговима да пођу напријед.

— Ах, браћо моја, ево нашег дјечака — рече први.

— Он је!

— Невјероватно!

Трећи потрча до малог гроба да види да се није чудо догодило. Чим стиже повика:

— То је сварно наш дјечак. Ми смо овдје сахранили неко друго дијете. Нека су проклети, колико ли ће дјеце уништити.

— Нема сумње, — рече Други — ово је наш дјечак. Погледајте, ево му ране на рукама. Ране од жице којом су га везали Нјемци.

Партизани љубе свог дјечака као да се тог тренутка поново родио. Свима поново блистају сузе у очима, али сузе радоснице.

Три снажна ратна друга лијепо отесану тополу гурнуше у воду. Она заплочи. Вођа је придржа уз обалу док се сви намјестише. Други са дјечаком на леђима заузео средину, Трећи задњи крај, а Први предњи. Сад је необични чамац спреман за пут. Свима су ноге до кољена у води, осим дјечаку.

— Сада машимо и ногама и рукама. Снажно захватајте воду.

Обала остаде иза њих. Грета је споро одмицала. Партизане је хватао умор. Губили су снагу.

— Момци, још само десет минута — рече Први.

— Ох, ја не могу више. Дјечак ми је отежао — рече Други.

— Само напријед, другови. И ово ће бити наша побједа — рече Први и скочи у воду. Једном руком је

пливао, а другом је гурао греду. Послије много мука, кроз неку дивљу високу траву, приђоше острву.

Први привуче греду уз обалу и рече:

— Другови, побиједили смо. Ово је острво бабе Медуне.

Дјечак врисну као да га змија уједе.

— Не плачи, сине, ти си спасен, а твоја мајка је онамо далеко, далеко у оној плавичастој шуми испод самог мјесеца — рече Трећи милујући и тјешећи дјечака.

— Не помињи му мајку кад ти кажем — викну вођа. А сада полако крените за мном. Идемо баби Медуни.

Мала колона крену уз брдо.

*

Драги Срђа, опрости ми. Морам сад прекинути. Наставићу кад будем имао више времена.

Телеграм:

НАС ДВАДЕСЕТ И СЕДАМ ДЈЕЧАКА И ДЈЕВОЈЦИЦА
ИЗ БОЛНИЦЕ КРАЈ МОРА МОЛИМО ДА НАСТАВИТЕ
ПРИЧУ. ПОЗДРАВ ОД СВИХ.

Мали врагови, зашто ме мучите? У реду. За вас мо-
рам све учинити. Само, гдје смо оно стали? Ах да:

Ево куће. Зидови од камена. Кров од сламе. Има само
један прозорчић. Затворен је прсллом дрвеном копањом.
Врата су од прућа.

— Први приђе вратима и завири унутра. Унутра је
мрак.

— Приђите, другови.

— Шта је?

— Изгледа да унутра нема никог.

— Можда спава — рече Други.

— Зовните је — рече Трећи.

— Баба Медуна! — зовну Први.

Ништа.

— Сад ћу ја — рече Трећи. — О, баба! Отвори,
стара!

Ред је на Другог.

— Слушај стара, ако не отвориш, запалићу ти коли-
бу и изгорјећеш као миш. Отварај! Какав је то начин да
не отвориш постима! Другови, дајте ми шибицу да запа-
лим колибу!

Из густог мрака се подиже болеснички глас:

— Ко је?

Момцима заигра срце у грудима.

— Партизани, бако — рече Први.

— Какви патлицани? Не разумијем се ја у то. Кажите
ми ви лијепо ко сте.

— Слушај, стара, ми смо партизани и другог имена
немамо. Отвори, док се нијесмо наљутили на тебе — рече
Други.

— Свеједно, ја не знам ко сте — рече баба.

— Није важно. Упознаћемо се и постаћемо пријатељи. Отвори брзо. Што најбрже можеш.

Старица је устала. Гунђа по колиби. Нешто тражи. Свијећу, ваљда, шта ли.

— Слушајте ви, патлицани, ја у ово вријеме никоме не отварам врата.

— Знамо ми то, али овом приликом мораш отворити.

— Немојте ви тако да се ја не предомислим.

— Момци, дајте ватру. Палимо колибу.

— Полако, полако. Ево, отворићу. А носите ли ми какву новост? — пита баба иза врата.

— Још какву — рече Други са дјечаком у ранцу.

Врата шкрипнуше. Старица кресну шибицу и мрак се разбјежа.

— Хајте, улазте. И добродошли у моју кућу. Само ја вас никада нијесам видјела. Ви нијесте из нашега села, али... добро ми дошли!

Други партизан спусти ранац поред врата.

Први разгину пригушену ватру и наложи неколико сувих грана. У одсјају пламена лица партизана изгледала су као да су од бакра скована. Баба се нешто мота по кући па упита:

— Но, збиља, ко сте ви, ако се смије питати?

— Ми смо партизани. Тигови војници — рече Први.

— Никада нијесам чула. Партизани! Да то нијесу хајдуци?

Момци се насмијаше. Велики мачак скочи с полице и трошета колибом.

— Силан мачак, бако — рече Трећи. — Добро га храниш.

— Хајде не шали се, јадан не био! Сам се он храни. На овом острву је било чудо змија. Нијесам смјела из куће од њих изаћи. Чак су отровнице и у колибу улазиле, али једног дана мачак поче да се са њима бори. Изгледа да ће их све истријебити. Постао је веома храбар.

Мачак прилази ранцу. Намигује великим очима, вртука репом, подиже главу уз ранац и подрхтава тијелом.

— Изгледа да је много радознао, бако — рече Трећи.

— Веома. Но, ако имате нешто у оној торби крај врата, плијениће га. Неће га сметати поштење. Осилио је. Ех, само да знате колико ме је пута оставио без оброка.

Први се окрену према Трећем и нареди му да донесе ранац поред огњиша.

— Отвори га. Нека баба Медуна види што смо јој донијели.

— Да то није каква бомба? Ух, немојте бомбе око огњишта развидавати, немојте молим вас — рече она одмичући се од ватре.

— Бако, није ово бомба ни топ, већ је ово наш четврти друг — рече Други.

Баба се зграну и подиже руке увис.

— То је дијете. Невјероватно! Да није то привиђење. Откуд вам дијете! Куку мени, ви ћете ме помамити. Куку мени без моје браће и синова.

Скаче старица по кући. Бије се рукама по глави. Скубе косу и плаче.

Први скочи и обухвати је снажним рукама око мршаваог струка. Доведе је код огња и поче јој лијепо говорити:

— Бако, не буди луда. Ово није ђаво. Ово је право дијете. Има руке, очи, ноге. Погледај га како се чуди што то радиш по кући. Можда мисли да си му мајка. Ко зна?

Старица се поче полако смиривати. Прво скиде гарави котлић с верига, а затим крадом погледа дјечака као какву уловљену звјерчицу. Сигурно је и она већ запазила

**Настави читање из књиге коју ћеш узети у
школској или градској библиотеци. На тај начин
ћеш осетити чар књиге и читања.**

Редакција портала Монтенегрина.нет

ба. Још је несигуран.

— Ни сањати нешто овакво нијесам могао — рече Други Трећем. — Чудна је ово кућица!

Могу ти вјеровати.